

Notat 2004–25

Gjeldsundersøkelse på bakgrunn av driftsgranskingsmaterialet 2003

Torbjørn Haukås
Ivar Hovland

Tittel	Gjeldsundersøkelse på bakgrunn av driftsgranskingsmaterialet 2003
Forfattere	Torbjørn Haukås, Ivar Hovland
Prosjekt	Renteundersøkelse Landkreditt (D843)
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2004
Antall sider	37
ISBN	82-7077-593-2
ISSN	0805-9691
Emneord	driftsgranskingene, gjeldsundersøkelse, rentesatser, markedsandeler

---

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitikk, matvaresektor og -marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskingene i jord- og skogbruk.
- Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres av Landbruksdepartementet, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) har på oppdrag fra Landkreditt gjennomført en gjeldsundersøkelse på basis av driftsgranskingene for 2003. Dette er en oppfølgingsundersøkelse av tilsvarende datamateriale for 1996, 1999 og 2001. Det er brukt om lag samme metode som for undersøkelsen i 2001.

Det er registrert opplysninger for i alt 829 av 932 bruk i driftsgranskingene. Denne andelen er høyere enn ved tilsvarende undersøkelser tidligere. Det er gjort noteringer for hvert enkelt bruk. En rekke medarbeidere i NILF har utført grunnlagsregistreringene i løpet av oppgjørssesongen for driftsgranskingene.

Irene Grønningsæter har foretatt kontroll av grunnlagsdata. Ivar Hovland har hatt ansvar for mesteparten av beregningene som er utført på materialet. Torbjørn Haukås har vært prosjektleder og har sammen med Ivar Hovland skrevet notatet. Gerd Bråten har klargjort manuskriptet for trykking.

Vi vil også takke Landkreditt for et interessant oppdrag og for nyttige innspill i forbindelse med slutføringen av notatet.

Oslo, desember 2004

Ivar Pettersen

Innhold

SAMMENDRAG.....	1
1 INNLEDNING.....	3
2 MAKROTALL FOR JORDBRUKET.....	5
3 MARKEDSANDEL	7
3.1 Markedsandeler i ulike regioner.....	7
3.2 Markedsandeler i ulike størrelsesgrupper	9
3.3 Markedsandeler for driftsformene.....	12
3.4 Utvikling av markedet gjennom året 2003	14
4 BRUKERNES ØKONOMISKE STILLING.....	15
4.1 Alder på bruker.....	15
4.2 Landsdel	17
4.3 Driftsform.....	19
4.4 Areal	20
5 RENTESATSER.....	23
5.1 Utvikling av markedsrente	23
5.2 Rentesatser i driftsgranskingsmaterialet.....	24
5.2.1 Rentesatser etter region.....	25
5.2.2 Rentesatser etter driftsform.....	26
5.2.3 Rentesatser etter alder	27
5.2.4 Rentesatser etter gjeldsprosent.....	27
5.2.5 Rentesatser etter samlet gjeld.....	28
5.2.6 Rentesatser etter størrelse på lånebeløp	29
6 SAMMENLIGNING MED TIDLIGERE UNDERSØKELSER	31
6.1 Markedsandeler	31
6.2 Rentesatser	33
6.3 Gjeldsprosent.....	35

Sammendrag

På oppdrag fra Landkreditt har Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning gjennomført en gjeldsundersøkelse på basis av driftsgranskingene for 2003. Driftsgranskingsmaterialet for 2003 omfattet i alt 932 bruk fordelt over hele landet. Av disse brukene hadde 848 bruk registrert langsiktig gjeld. I denne undersøkelsen er det registrert data fra i alt 829 bruk.

Markedsandelene for de ulike bankene varierer både med tanke på regioner, størrelsesgrupper og driftsformer. For Landkreditt er situasjonen følgende:

- Regioner. Høyest andel på Østlandet med 25,1 % og lavest i Nord-Norge med 4,7 %
- Bruksstørrelse. Landkreditts andel øker med størrelsen på brukene fra 6,4 % for de minste brukene til 28,2 % for de største
- Driftsform. Høyest andel for bruk med korn og svin med 35,3%, lavest for sauebruk med 6,6 %
- Alder. Landkreditt er overrepresentert i den yngste aldersgruppen og gruppen mellom 45 og 55 år, og underrepresentert i gruppen mellom 35 og 45 år og de eldste

Landkreditts markedsandel er i denne undersøkelsen beregnet til 14,9 %. Det er 0,9 prosentpoeng høyere enn i 2001. Det er noe høyere enn i 1996 og noe lavere enn i 1999.

Det har også skjedd endringer i løpet av året 2003. Andelen til statsbankene og de små forretningsbankene har gått ned mens Landkreditt og de små sparebankene har økt sine andeler.

Samlet gjeld for brukerne har økt mye i gjennomsnitt de siste årene, det samme har gjeldsprosenten. Gjennomsnittlig langsiktig gjeld er høyest i Agder og Rogaland med kr 983 200 per bruk og lavest i Trøndelag med kr 606 500.

Gjeldsprosenten er lavest på Vestlandet og høyest i Nord-Norge. I gjennomsnitt for hele driftsgranskingsmaterialet økte gjeldsprosenten fra 36,8 % i 1996 til 40,2 % i 2001. I 2003 er gjeldsprosenten 39,8, det samme som i 2002. Nord-Norge har ligget rundt 50 % i hele perioden.

Markedsrenten har gått ned med 3,15 prosentpoeng fra 2001 til 2003. Renten i denne undersøkelsen er falt med rundt 2 prosentpoeng for de fleste bankene. Statsbankene har fortsatt lavest rentenivå på langsiktig gjeld. Fra 2001 til 2003 har renten gått ned med 0,72 prosentpoeng til 5,89 %. Deretter følger Landkreditt med 6,23 %, en nedgang på 0,83 prosentpoeng. De andre bankene ligger 0,11-0,63 prosentpoeng over Landkreditt. Av forretningsbankene er de store dyrest med 6,86 %, og små rimeligst med 6,34 %. Det var mindre forskjell i rentenivå mellom de ulike banktypene i 2003 enn det har vært ved tidligere undersøkelser.

Grunnlagsmaterialet har ikke gjort det mulig å vurdere hva slags sikkerhet som er stilt, eller andre forhold knyttet til lånene som kan være med å forklare forskjellene.

1 Innledning

Gjeldsundersøkelsen omfatter i alt 829 bruk av i alt 932 bruk som deltok i driftsgranskingene for 2003. Den gir en oversikt over omfang og sammensetning av gjeld og renter på deltakerbrukene.

Driftsgranskinger i jord- og skogbruk viser resultater for gårdsbruk der en vesentlig del av familiens samlede inntekter kommer fra jord- og/eller skogbruk. I tillegg viser driftsgranskingene inntekter fra annen næring, lønn, pensjoner, renter m.v.

Materialet er basert på regnskap fra tilfeldig utvalgte bruk fra produksjonstilleggsregisteret. I underkant av 1 000 bruk har deltatt i granskingene de senere årene. Det er gjort et stratifisert utvalg for produksjoner, regioner og størrelsesgrupper. Deltakelsen er frivillig, og det er ikke begrensninger på hvor lenge et bruk kan være med. Brukeren kan ikke være over 67 år. Rundt 10% av deltakerbrukene skiftes ut årlig, det er derfor god kontinuitet i materialet.

Registrert arbeidsforbruk for deltakerbrukene i driftsgranskingene var i gjennomsnitt 2 927 timer eller 1,59 årsverk i 2003. De fleste deltakerbrukene ligger mellom 1 800 og 6 000 normerte timer. For enkelte driftsformer som korn og sauehold, er arbeidsforbruket lavere.

Ved å forutsette at en vesentlig del av inntektene skal komme fra jordbruket, blir de små brukene noe underrepresentert mens de store brukene er noe overrepresentert i driftsgranskingene. Mens det i 2003 var 58 000 bruk som søkte om produksjonstilskudd, er det bare 35 100 bruk som hadde grunnlag for et økonomisk resultat som er høyt nok til at de kan rekrutteres til driftsgranskingene. Når det gjelder driftsformer, er melkeproduksjonsbruk overrepresentert. I populasjonen som man rekrutterer bruk til driftsgranskingene fra, utgjør bruk med melkeproduksjon 46 prosent, mens rundt 54 prosent av brukene i driftsgranskingene driver med melkeproduksjon. Kornbrukene er underrepresentert i driftsgranskingene. Tilsvarende tall for korn er 16 % i populasjonen og 9 % i utvalget.

Av de 932 brukene som er med i driftsgranskingene, er det ikke registrert langsiktig gjeld på 84 bruk (9 %). Av de 848 brukene med registrert langsiktig gjeld i 2003, er 829

med i årets undersøkelse. Gjeldsundersøkelsen er bygget på driftsgranskingsmaterialet og vil nødvendigvis ikke være like representativt for jordbruket i alle grupperinger og inndelinger.

Det er innhentet tilleggsopplysninger om langsiktig gjeld for hvert gårdsbruk. Utgående og inngående balanse er registrert for hvert enkelt lån samt korresponderende påløpt rente. Det er også notert dato for opptak av nye lån dersom lånet ble tatt opp i løpet av året. Innløsningsdato for lån nedbetalt i løpet av året er også registrert. Dette er gjort for å finne gjennomsnittsgjeld for det registrerte rentebeløpet.

Finansinstitusjonene er delt inn i sju undergrupper:

- Statsbanker. I hovedsak dreier dette seg om Statens nærings- og distriktsutviklingsfond (SND)¹. Noen lån i Statens Lånekasse og Husbanken er også med her
- Store sammenslutninger av sparebanker. Store sparebanker definert etter forvaltningskapital større enn 10 mrd. kr. Gjensidige Nor² er med i denne gruppen
- Små sparebanker
- Store forretningsbanker. Dette gjelder blant andre DnB, Postbanken, Nordea og Fokus bank
- Små forretningsbanker, for det meste små lokale banker
- Landkreditt
- Andre. Denne gruppen inneholder alle lånegivere som ikke kan plasseres under en av de andre gruppene. Det kan være private lån, lån i forskjellige former for finansieringsselskaper, m.m. De senere årene har rentefrie lån til brannvarslingsanlegg økt mye i materialet. Disse er plasserte i denne gruppen

For å fjerne eventuelle feil i materialet har vi i renteberegningene avgrenset materialet til lån som har rentesats mellom 3 % og 13 %. Rentefrie investeringslån og lån til brannvarslingsanlegg, gratis privatlån m.v. er derfor ikke med i renteberegningen, men inngår i beregning av markedsandeler.

Vi har beregnet gjennomsnittsverdier for en rekke variabler som er av interesse i en gjeldsstudie. Notatet er inndelt i følgende emner: Makrotall for jordbruket, markedsandeler, brukernes økonomiske stilling, rentesatser og sammenligning med tidligere undersøkelser.

---

¹ Innovasjon Norge fra 2004

² DnB Nor fra 2004

2 Makrotall for jordbruket

Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) har beregnet makrotall for jordbruket med tanke på innsatt kapital og gjeld. Tabell 2.1 viser beregninger for samlet kapital og gjeld i landbruket de årene det er foretatt gjeldsundersøkelse. Tallene er basert på historisk kostpris, og er derfor sammenlignbare med driftsgranskingene.

Tabell 2.1 Innsatt kapital og gjeld i jordbruket, mill. kr (Totalkalkylen for jordbruket, BFJ)

	1996	1999	2001	2003
Jord og bygninger	32 725	35 288	36 292	37 838
Maskiner/redskap	10 015	9 512	9 904	10 814
Biler	325	277	337	376
Husdyr	8 208	7 435	6 872	6 743
Varer i arbeid	6 314	6 029	5 996	6 360
Sum bokført kapital	57 587	58 541	59 401	62 131
Lant kapital	21 714	23 921	24 794	25 529
Egenkapital	35 873	34 620	34 607	36 602
Gjeldsprosent	37,7	40,9	41,7	41,1

Totalgjeld for jordbruksbefolkningen for 2003 er beregnet til 47,2 milliarder kr (SSB, 2004). For å finne hvor mye av gjelda som er tilknyttet jordbruket, er forholdet mellom eiendeler i jordbruket og sum eiendeler i driftsgranskingene benyttet. Tabellen viser at totalt innsatt kapital i jordbruket har økt noe i perioden, og det er spesielt jord og bygninger som har økt. Gjelden har også økt mens egenkapitalen endret seg lite fram til 2001. Dermed økte også gjeldsprosenten. Fra 2001 til 2003 har gjeldsprosenten gått litt ned. Det er godt samsvar mellom beregningene fra Budsjettnemnda for jordbruket og driftsgranskingene. Utviklingen i perioden fra 1996 til 2003 har også vært samsvarende.

Rentenivået på lån til jordbruket betyr mye økonomisk for næringen. Lånt kapital i jordbruket er beregnet til vel 25 milliarder kroner. En økning av renten med et prosentpoeng medfører årlig 250 millioner kroner i ekstra kostnader for jordbruket. Det er også et stort potensiale for næringen til å spare ved å benytte de rimeligste lånetilbudene i markedet. Det gjelder både for langsiktige pantelån og for kortsiktige kreditter (driftskreditt).

3 Markedsandel

3.1 Markedsandeler i ulike regioner

Markedsandeler for de forskjellige bankkategoriene er beregnet ut fra at all langsiktig gjeld utenom familielån er summert og fordelt på banktype og deretter på region. I denne undersøkelsen er landet delt inn i 5 regioner, noe som fremgår av tabellen under. I tillegg viser tabellen antall bruk som er med i utvalget, og gjennomsnittlig gjeld per bruk i regionene. Av de 848 brukene med registrert langsiktig gjeld i driftsgranskingene, er 829 bruk med i dette utvalget. Grunnen til at ikke alle de aktuelle brukene er med, er mangel på informasjon i regnskapene eller mangelfulle registreringer.

Tabell 3.1 Langsiktig gjeld fordelt etter banktype og region

	Østlandet	Agder og Vestlandet Rogaland	Trøndelag	Nord-Norge	Alle regioner	
Antall bruk	310	125	146	139	109	829
Langsiktig lan totalt, mill. kroner	260,3	122,9	107,6	84,3	77,9	653,0
Middel per bruk, 1 000 kr	839,7	983,2	737,0	606,5	714,7	787,7
Gjeld fordelt på laneinstitusjoner i mill. kr						
Statsbanker	34,8	14,8	27,1	16,8	26,0	119,6
Store sparebanker	82,1	39,0	20,1	28,1	21,2	190,5
Sma sparebanker	57,4	32,8	39,3	23,3	12,2	165,1
Store forretningsbanker	10,1	14,3	2,5	5,3	5,1	37,3
Sma forretningsbanker	0,9		5,8	0,5	3,1	10,3
Landkreditt	65,3	15,4	6,7	5,9	3,6	97,0
Andre	9,9	6,5	6,0	4,3	6,6	33,3

De 829 brukene i undersøkelsen hadde en samlet langsiktig gjeld på 653 millioner beregnet ut fra gjennomsnittet av inngående og utgående balanse på de aktuelle brukene. I gjennomsnitt per bruk er det Agder og Rogaland som har høyest gjennomsnittsgjeld per bruk med kr 983 200. Lavest ligger Trøndelag med vel kr 606 500. Det er en sterk sammenheng mellom produksjonsvolum, størrelse på bruk og gjeld. Det er produksjonsvolumet på mange av brukene på Jæren som drar opp gjennomsnittstallene for Agder og Rogaland.

Tabell 3.2 Bankenes markedsandeler i ulike regioner, prosent

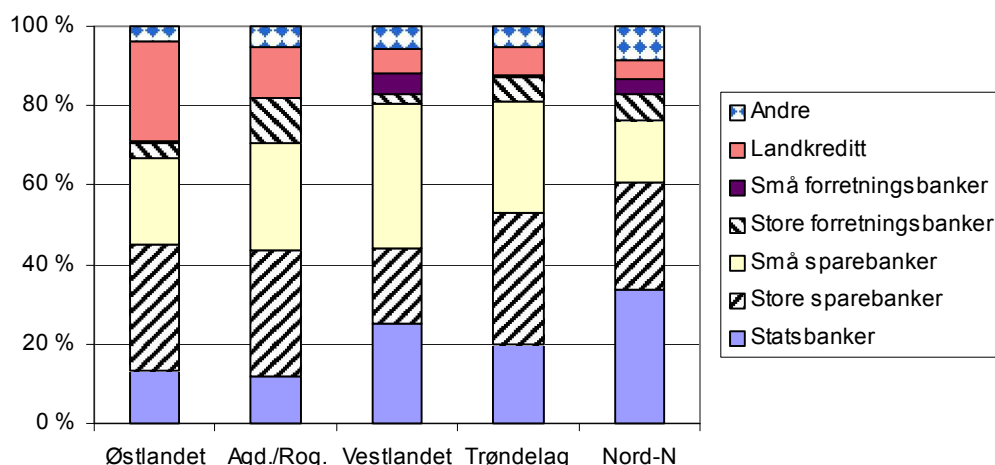
	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Alle regioner
Statsbanker	13,4	12,1	25,2	20,0	33,4	18,3
Store sparebanker	31,5	31,8	18,7	33,3	27,2	29,2
Sma sparebanker	22,0	26,7	36,6	27,7	15,7	25,3
Store forretningsbanker	3,9	11,6	2,3	6,2	6,6	5,7
Sma forretningsbanker	0,4	0,0	5,4	0,6	3,9	1,6
Landkreditt	25,1	12,6	6,2	7,1	4,7	14,9
Andre	3,8	5,3	5,6	5,2	8,5	5,1
Sum	100	100	100	100	100	100

Tabell 3.2 viser kredittinstitusjonenes relative markedsandel av all langsiktig gjeld til andre enn familien. Markedsandelene i de forskjellige regioner varierer mye mellom bankkategoriene. På Østlandet er det sparebankene som sammen med Landkreditt dominerer. Sparebankene har halvparten av markedet, og Landkreditt vel en firedel. Innslaget av statsbankfinansiering er lavt, og forretningsbankene er nesten ikke representert.

I Agder og Rogaland er det også lavt innslag av statsbanker. Sparebankene har nesten 60 % av markedet mens Landkreditt og forretningsbankene er om lag like store med rundt 12 % av markedet. Vestlandet har høyt innslag av statsbankene i tillegg til høy sparebankandel. Her finnes det også en del innslag av små lokale forretningsbanker. I Trøndelag dominerer sparebankene, mens forretningsbankene og Landkreditt har relativt beskjedne andeler. Nord-Norge skiller seg ut med svært høy andel statsbankfinansiering.

Tallene viser at Landkreditt står sterkt på Østlandet, men innslaget er lite i resten av landet, særlig på Vestlandet, Trøndelag og i Nord-Norge. Sparebankene står sterkt i landbruket, og har over halvparten av markedet i alle regioner med unntak av Nord-Norge. Fordelingen mellom store og små sparebanker varierer noe, i enkelte distrikter dominerer lokale sparebanker som for eksempel på Vestlandet, mens på Østlandet er det de store sparebankene som har størst andel. Stadige endringer i bankstrukturen gjør at gruppen med små sparebanker går ned etter hvert. Forretningsbankene er svakt representert i landbruket, med vel 7 % på landsbasis. Gruppen «Andre» består av finansieringsselskaper, private lån og andre som ikke kan defineres inn i de spesifiserte gruppene. Innslaget av «Andre» er størst i Nord-Norge.

Gruppen «Andre» har økt mye i antall lån siden den siste forrige undersøkelse NILF gjorde i 2001. Grunnen til dette er den store utbredelsen av rentefrie lån til brannvarslingsanlegg. Dette er stort sett mindre lån i størrelsesorden under kr 100 000.

Figur 3.1 Markedsandeler fordelt etter banktype og regioner

3.2 Markedsandeler i ulike størrelsesgrupper

Tabell 3.3 Langsiktig gjeld fordelt etter banktype og arealgrupper

	Antall dekar					Sum
	35-100	100-200	200-300	300-500	> 500	
Antall bruk	67	288	243	179	52	829
Langsiktig lan totalt, mill. kroner	28,2	182,4	210,0	166,1	66,4	653,0
Middel, kr/bruk, 1000 kr	420,9	633,3	864,2	927,9	1 276,9	787,8
Gjeld fordelt på laneinstitusjoner, mill. kroner:						
Statsbanker	5,1	37,9	34,6	33,8	8,1	119,5
Store sparebanker	6,6	54,9	64,4	55,3	9,3	190,5
Sma sparebanker	10,0	47,6	53,4	31,2	22,9	165,1
Store forretningsbanker	2,8	11,9	11,5	8,0	3,1	37,3
Sma forretningsbanker	0,9	3,1	3,3	1,7	1,5	10,3
Landkreditt	1,8	15,7	32,3	28,5	18,7	97,0
Andre	1,0	11,4	10,4	7,7	2,8	33,3

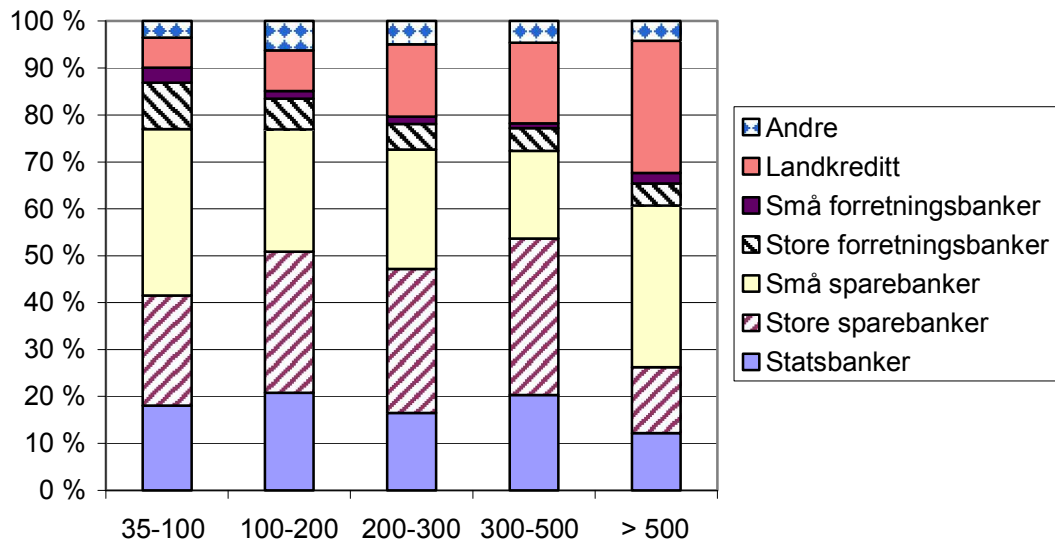
Størrelsen på brukene varierer mellom regionene. Dette kommer fram når vi deler inn materialet etter størrelsen på bruket. Mange av de minste brukene finner vi på Vestlandet. Markedsandelene samsvarer også godt med regiontallene derifra. Sparebankene dominerer denne gruppen. Gruppene mellom 100 og 300 dekar dominerer hele driftsgranskingsmaterialet da de fleste brukene i landet ligger i dette intervallet. Resultatene for de fleste bankene er derfor nær opp til middelet for landet, mens Landkreditt ligger noe lavere. De største brukene har en noe annerledes gjeldssammensetning. Markedsandelen til statsbankene er minst for de største brukene. Den samme trenden finner vi også for de små sparebankene. For Landkreditt er trenden motsatt, markedsandelen øker med størrelsen på bruket. I gruppen over 500 dekar har Landkreditt en markedsandel på 28,2 %.

Tabell 3.4 Bankenes markedsandeler i de ulike arealgrupper, prosent

	Antall dekar				
	35-100	100-200	200-300	300-500	> 500
Gjeld fordelt på laneinstitusjoner, prosent:					
Statsbanker	18,1	20,8	16,5	20,3	12,2
Store sparebanker	23,4	30,1	30,7	33,3	14,0
Sma sparebanker	35,5	26,1	25,4	18,8	34,5
Store forretningsbanker	9,9	6,5	5,5	4,8	4,7
Sma forretningsbanker	3,2	1,7	1,6	1,0	2,3
Landkreditt	6,4	8,6	15,4	17,1	28,2
Andre	3,5	6,2	5,0	4,6	4,2

Tabell 3.4 er også framstilt grafisk i fig. 3.2 under.

Figur 3.2 Markedsandeler etter banktype og størrelsesgrupper

3.3 Markedsandeler for driftsformene

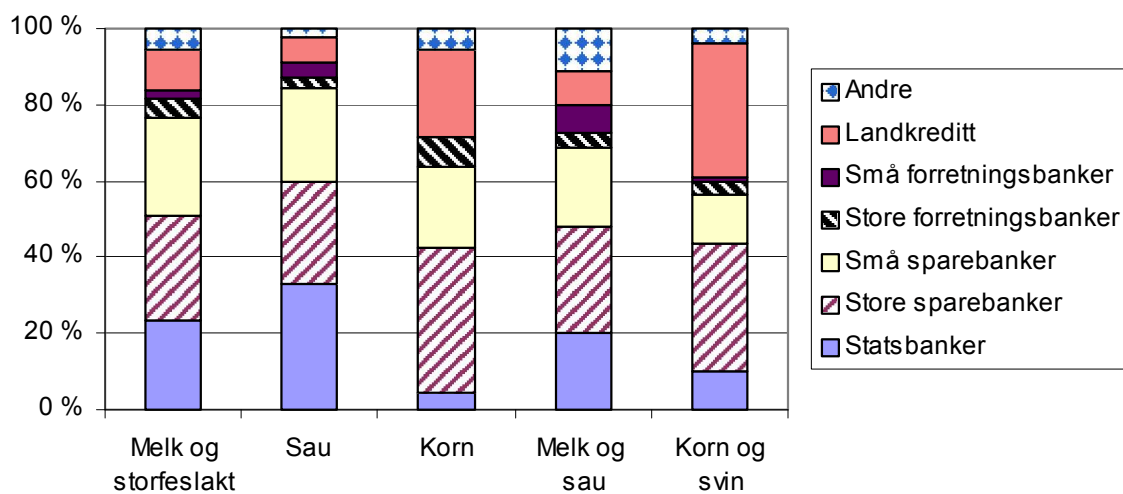
Tabell 3.5 Langsiktig gjeld fordelt etter banktype og driftsform

	Melk og storfeslakt	Sau	Korn	Melk og sau	Korn og svin	Sum
Antall bruk	379	62	66	45	40	592
Langs. Lan totalt, mill. kroner	281,6	22,8	46,3	26,7	50,2	427,6
Middel kr/bruk, 1 000 kr	743,0	380,0	701,5	593,3	1 255,0	724,7
Gjeld fordelt på laneinstitusjoner, mill. kroner:						
Statsbanker	65,5	7,5	2,1	5,4	5,1	82,5
Store sparebanker	77,8	6,1	17,6	7,5	16,9	104,5
Sma sparebanker	71,6	5,6	9,7	5,5	6,3	80,7
Store forretningsbanker	15,5	0,7	3,7	0,9	1,8	12,2
Andre forretningsbanker	6,2	0,9	0	1,8	0,5	5,6
Landkreditt	29,3	1,5	10,5	2,4	17,7	37,8
Andre	15,7	0,5	2,7	3,0	1,9	16,8

I denne delen av undersøkelsen har vi sett på gjeldsforholdene for fem forskjellige driftsformer for å få fram eventuelle forskjeller i gjeldssammensetningen mellom driftsformene (Tabell 3.6). Melkeproduksjon kombinert med større eller mindre innslag av kjøttproduksjon, er den klart største gruppen. Denne produksjonen har høyt innslag av statsbank- og sparebankfinansiering. Landkreditt har økt sin andel i denne gruppen siden undersøkelsen i 2001, men ligger fortsatt lavt med en andel på vel 10 %. For melkeproduksjon kombinert med sau er innslaget av statsbankene lavere, forretningsbankene har rundt 11 % for denne driftsformen. Mange av disse brukene ligger på Vestlandet der de små forretningsbankene har en større del av markedet. Saueholdet domineres også av statsbankene og sparebankene. Sauebrukene finnes for de meste på Vestlandet og i Nord Norge. Kornproduksjon og korn kombinert med svin viser en annen gjeldssammensetning. Dette er forholdsvis store bruk lokalisert på Østlandets flatbygder og i tillegg noen bruk i Trøndelag. Innslaget av statsbanker er lavt, mens Landkreditt har en relativt høy markedsandel sammenlignet med de andre driftsformene.

Tabell 3.6 Bankenes markedsandeler etter driftsform, prosent

	Melk og storfeslakt	Sau	Korn	Melk og sau	Korn og svin
Statsbanker	23,3	32,9	4,5	20,2	10,2
Store sparebanker	27,6	26,8	38,0	28,1	33,7
Sma sparebanker	25,4	24,6	21,0	20,6	12,5
Store forretningsbanker	5,5	3,1	8,0	3,7	3,6
Andre forretningsbanker	2,2	3,9	0,0	7,1	1,0
Landkreditt	10,4	6,6	22,7	9,0	35,3
Andre	5,6	2,2	5,8	11,2	3,8

Figur 3.3 Markedsandeler etter banktype og driftsform

3.4 Utvikling av markedet gjennom året 2003

Tabell 3.7 Endringer i markedsandeler i løpet av året 2003, millioner kroner

	IB mill. kr	UB mill. kr	Endring mill. kr	Endring %
Statsbanker	127,4	120,5	-6,9	-5,4
Store sparebanker	180,3	197,0	16,7	9,3
Sma Sparebanker	147,5	167,4	19,9	13,5
Store forretningsbanker	35,3	37,7	2,4	6,8
Sma forretningsbanker	11,3	10,3	-1,0	-8,8
Landkreditt	86,9	99,6	12,7	14,6
Annet	31,2	33,5	2,3	7,2
Sum	619,9	666,0	46,1	7,4

Av Tabell 3.7 går det fram at det har skjedd endringer i forholdet mellom banktypene i løpet av året 2003. Her er alle registrerte lån tatt med. Samlet gjeld har økt fra 620 millioner kroner til 666 millioner kroner fra årets start til årets slutt, en økning på vel 7 %. Vi ser at andelen til statsbankene og de små forretningsbankene har gått ned, mens små sparebanker og Landkreditt har hatt dobbelt så stor økning som gjennomsnittet. De andre banktypene ligger omtrent på gjennomsnittet.

Det har vært stor bevegelse blant låntakerne i løpet av 2003. Rundt 30 % av alle lånene ble enten tatt opp eller innfridd i løpet av 2003. Mye av dette skyldes refinansiering. I den forbindelse har det også vært hyppige skifter av banker blant deltakerne i driftsgranskingene.

4 Brukernes økonomiske stilling

4.1 Alder på bruker

Dette kapitlet tar opp den økonomiske stillingen for alle brukerne i driftsgranskingsmaterialet. Vi ser på hvordan gjeldssituasjonen er for brukere i ulike aldersgrupper, regioner, driftsformer og arealgrupper. Det er også med tall for nettoinntekt fordi den sier noe om evnen til å betjene gjeld.

Tabell 4.1 viser langsiktig gjeld fordelt etter brukers alder, og Tabell 4.2 gir en sammenligning av aldersfordelingen til låntagerne med aldersfordelingen i totalmaterialet. Sum langsiktig gjeld avtar kraftig med alderen på bruker. I den yngste aldersgruppen er den vel 1 million kroner i gjennomsnitt, mens gjelden er bare halvparten for gruppen 55 år og eldre. For den kortsiktige gjelden er bildet mer variert, og det er små forskjeller mellom aldersgruppene selv om kortsiktig gjeld er noe mindre for de to eldste gruppene. Gjeldsprosenten er høyest i den yngste aldersgruppen og lavest i gruppen med de eldste brukerne.

Tabell 4.1 Gjeld, gjeldsprosent og nettoinntekt fordelt etter brukers alder. Kr per bruk

	Brukere				Alle brukere	
	inntil 35 ar	35-45 ar	45-55 ar	55 ar og mer	Middel	Antall
Antall brukere med nettoinntekt	92	300	309	231		932
Brukere med lan i kredittinstitusjoner	89	300	274	166		829
Kortsiktig gjeld	261 589	250 792	215 139	224 631	234 724	
Langsiktig gjeld	1 012 402	860 461	681 776	530 019	753 441	
Gjeldsprosent	41	40	38	35	39	
Nettoinntekt	406 002	479 263	488 880	462 035	470 853	
Gjeld fordelt pa laneinstitusjoner:						
Statsbanker	267 473	316 174	234 129	180 688	259 335	461
Store sparebanker	808 704	656 943	543 566	434 228	589 796	323
Sma sparebanker	679 809	737 635	637 636	383 106	630 056	262
Store forretningsbanker	1 000 284	467 046	361 260	358 885	465 650	80
Sma forretningsbanker	565 580	535 010	466 367	0	517 099	20
Landkreditt	727 731	622 430	294 304	475 764	489 822	198
Andre	131 992	86 810	88 172	64 855	89 473	372

Sparebankene og statsbankene har flest brukere med låneforhold, henholdsvis 785 og 461. Deretter følger Landkreditt med 198, foran forretningsbankene med 100 låntakere. Gjelden er størst til sparebankene med kr 589 800 og 630 100 i gjennomsnitt for henholdsvis store og små sparebanker. Deretter følger små forretningsbanker og Landkreditt. Statsbankene gir med unntak av «Andre» de minste lånene, på gjennomsnittlig kr 259 300. Aldersfordelingen blant låntakerne skiller seg lite fra aldersfordelingen i totalmaterialet (Tabell 4.2). Det er likevel en tendens til at låntakerne er noe yngre enn gjennomsnittet i driftsgranskningene.

Landkreditt er overrepresentert i den yngste gruppen og de to eldste gruppene. Statsbankene følger om lag gjennomsnittet. De små sparebankene er overrepresentert i den yngste gruppen. De små forretningsbankene er overrepresentert i de yngste aldersgruppene.

Tabell 4.2 Aldersfordeling i materialet totalt og hos bankenes lantagere. Prosent

	inntil 35 ar	35-45 ar	45-55 ar	55 ar og mer	Totalt antall
Samtlige brukere i driftsgranskingene	10,0	32,1	33,2	24,8	932
Brukere med lan i kredittinstitusjoner	10,7	36,2	33,1	20,0	829
Statsbanker	10,0	38,4	33,6	18,0	461
Store sparebanker	9,6	36,8	34,4	19,2	323
Sma sparebanker	12,2	37,8	30,2	19,8	262
Store forretningsbanker	10,0	38,8	30,0	21,3	80
Sma forretningsbanker	20,0	45,0	35,0	0,0	20
Landkreditt	14,6	28,8	35,9	20,7	198
Andre	11,8	41,1	32,8	14,2	372
Gjennomsnitt	11,2	36,4	32,6	19,8	

4.2 Landsdel

Tabell 4.3 gir en framstilling etter regioner, og sammenligner antall låntakere med totalmaterialet. Den langsiktige gjelden i gjennomsnitt per bruk er høyest i Agder og Rogaland og dernest på Østlandet. Disse områdene har også høy kortsiktig gjeld, men er samtidig de områdene som best evne til å betjene gjelden. Vestlandet og Nord-Norge følger deretter når det gjelder langsiktig gjeld og har i tillegg lavest nettoinntekt. Nord-Norge har klart høyere gjeldsprosent enn de andre landsdelene. Både kortsiktig gjeld og gjeldsprosent er lavest på Vestlandet, mens nettoinntekten er på nivå med Nord-Norge.

Tabell 4.3 Gjeld, gjeldsprosent og nettoinntekt fordelt etter landsdel. Kr per bruk

	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge
Antall brukere med nettoinntekt	358	135	170	144	115
Brukere med lan i kredittinst.	310	125	146	139	109
Kortsiktig gjeld	299 653	237 522	173 338	180 030	189 110
Langsiktig gjeld	798 744	936 002	701 151	590 468	690 889
Gjeldsprosent	36	42	35	39	49
Nettoinntekt	512 232	462 839	405 741	505 116	404 791
Gjeld fordelt på laneinstitusjoner:					
Statsbanker	230 163	235 632	322 480	195 632	338 201
Store sparebanker	636 164	765 372	516 586	484 563	459 858
Sma sparebanker	597 476	863 747	678 232	542 306	509 473
Store forretningsbanker	478 790	793 835	312 084	351 171	285 786
Sma forretningsbanker	460 000	29 280	528 439	507992	614 375
Landkreditt	587 924	532 687	371 919	198 265	363 476
Andre	87 653	137 504	103 048	49 382	99 911

Tabell 4.3 viser størrelsen på lån hos den enkelte låntaker. Ut fra denne synsvinkelen ser vi at sparebankene og Landkreditt har høyest utlån på Østlandet og i Agder og Rogaland. De store forretningsbankene har høye utlån i Agder og Rogaland, mens de små forretningsbankene gir høye lån i Nord-Norge. Statsbankene har forholdsvis små utlån, særlig i Trøndelag.

Tabell 4.4 Regional fordeling i materialet totalt og hos bankenes lantagere. Prosent av antall lantakere

	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Totalt antall
Samtlige brukere	38,4	14,6	19,0	15,6	12,4	932
Brukere med lan i kredittinst.	37,4	15,1	17,6	16,8	13,1	829
Statsbanker	32,8	13,7	18,2	18,7	16,7	461
Store sparebanker	39,9	15,8	12,1	18,0	14,2	323
Sma sparebanker	37,8	14,5	22,1	16,4	9,2	262
Store forretningsbanker	26,3	22,5	10,0	18,8	22,5	80
Sma forretningsbanker	10,0	5,0	55,0	5,0	25,0	20
Landkreditt	56,1	14,6	9,1	15,2	5,1	198
Andre	30,4	12,6	15,6	23,7	17,7	372

Tabell 4.4 viser hyppigheten av langsiktige lån og sier ikke noe om størrelsen på lånene. Den viser den prosentvise fordelingen av antall låntakere.

4.3 Driftsform

I Tabell 4.5 og Tabell 4.6 er vist den økonomiske stillingen til de fem driftsformene som det står flest bruk bak. Tabell 4.5 viser at bruk med driftsformen korn og svin har mest langsiktig gjeld og høyest gjeldsprosent. Nettoinntekten er høyest for driftsformene korn- og korn kombinert med svin. Langsiktig gjeld er høyest for driftsformene korn og svin og melk og storfeslakt, mens den er lavest på bruk med sau. Sauebrukene skiller seg også ut ved at både kortsiktig og langsiktig gjeld og gjeldsprosenten er lavere enn for de andre driftsformene. Sauebrukene har også lavest nettoinntekt.

Tabell 4.5 Gjeld, gjeldsprosent og nettoinntekt fordelt etter driftsform. Kr per bruk

	Melk og storfeslakt	Sau	Korn	Melk og sau	Korn og svin
Antall brukere med nettoinntekt	412	73	86	52	40
Ant. brukere med lån i kredittinst.	379	62	66	45	40
Kortsiktig gjeld	227 198	52 282	204 067	168 729	500 851
Langsiktig gjeld	716 828	356 204	685 147	594 794	1 180 861
Gjeldsprosent	42	26	34	33	49
Nettoinntekt	437 044	409 565	585 034	414 136	559 890
Gjeld fordelt på laneinstitusjoner:					
Statsbanker	278 537	182 666	103 305	317 075	223 426
Store sparebanker	536 462	276 105	587 114	627 832	888 351
Sma sparebanker	568 355	282 354	572 516	346 858	422 599
Store forretningsbanker	430 230	345 260	372 156	237 249	455 356
Sma forretningsbanker	563 206	441 761	0	614 232	507992
Landkreditt	385 567	307 040	419 562	336 074	842 555
Andre	78 683	40 308	210 109	138 398	76 605

Brukere med driftsform melk og storfeslakt har like store lån i sparebankene som i de små forretningsbankene, og det er disse institusjonene som gir størst lån til denne driftsformen. Landkreditt kommer på neste plass før statsbankene. Brukere med driftsformen korn og korn kombinert med svin har høyest lån i sparebankene og Landkreditt. Statsbankene har lavest lån til brukere med kornproduksjon og dernest sauebruk.

Tabell 4.6 viser det relative antall låntakere uansett størrelsen på lånet. Antall låntakere har omtrent samme fordeling på de ulike driftsformer som i det totale materialet. Brukere med driftsformen melk og storfeslakt er godt representert i alle kredittinstitusjoner. Landkreditt har i tillegg relativt mange kunder med korn enten alene eller i kombinasjon med gris.

Tabell 4.6 Driftsformenenes andel av antall lan i de forskjellige kredittinstitusjoner. Prosent av antall lantakere

	Melk og storfeslakt	Sau	Korn	Melk og sau	Korn og svin	Sum driftsform
Samtlige brukere	62,1	11,0	13,0	7,8	6,0	663
Brukere med lan i kredittinst.	64,0	10,5	11,1	7,6	6,8	592
Statsbanker	69,9	12,2	6,0	5,1	6,8	336
Store sparebanker	63,6	9,6	13,2	5,3	8,3	228
Sma sparebanker	64,9	10,3	8,8	8,2	7,7	194
Store forretningsbanker	64,3	3,6	17,9	7,1	7,1	56
Sma forretningsbanker	64,7	11,8	0,0	17,6	5,9	17
Landkreditt	56,7	3,7	18,7	5,2	15,7	134
Andre	73,3	4,8	4,8	8,1	9,2	273

4.4 Areal

Tabell 4.7 og Tabell 4.8 gir inndeling etter areal. Det er den samme inndelingen som i driftsgranskingene.

Tabell 4.7 Gjeld, gjeldsprosent og nettoinntekt fordelt etter areal. Kr per bruk

	Arealgruppe, dekar				
	50-100	100-200	200-300	300-500	> 500
Antall brukere med nettoinntekt	90	335	262	189	56
Ant. brukere med lan i kredittinst.	67	288	243	179	52
Kortsiktig gjeld	82 286	167 674	238 708	309 902	611 840
Langsiktig gjeld	414 114	597 886	837 354	887 879	1 219 601
Gjeldsprosent	27	37	42	42	43
Nettoinntekt.	400 317	432 155	466 199	520 993	661 913
Gjeld fordelt på laneinstitusjoner					
Statsbanker	146 100	239 947	264 476	307 200	299 633
Store sparebanker	287 264	543 478	625 626	673 913	664 664
Sma sparebanker	400 126	512 150	712 098	623 536	1 203 015
Store forretningsbanker	465 114	439 271	576 543	381 108	511 150
Sma forretningsbanker	287 499	439 831	653 266	419 583	1 456 000
Landkreditt	303 186	372 884	529 202	445 174	749 279
Andre	57 223	87 086	86 675	91 177	142 152

Både kortsiktig og langsiktig gjeld og gjeldsprosent øker med størrelsen på arealet. Statsbankene yter størst lån til gruppen brukere mellom 300 og 500 dekar. Sparebankene er en betydelig lånegiver for alle grupper. Slik det framgår av tabell 4.8, er det for de fleste heller ikke særlig avvik mellom det totale materialet og gruppen lån-

takere gruppert etter størrelse på arealet. Landkreditt har riktig nok en klart større andel av lånene i de to største gruppene enn gjennomsnitt.

Tabell 4.8 Størrelsesgruppenes andel av antall lan i de forskjellige kredittinstitusjoner. Prosent av antall lantakere

	Arealgrupper, dekar					Alle
	50-100	100-200	200-300	300-500	> 500	
Samtlige brukere	9,7	35,9	28,1	20,3	6,0	932
Brukere med lan i kredittinst.	8,1	34,7	29,3	21,6	6,3	829
Statsbanker	7,6	34,3	28,4	23,9	5,9	461
Store sparebanker	7,1	31,3	31,9	25,4	4,3	323
Sma sparebanker	9,5	35,5	28,6	19,1	7,3	262
Store forretningsbanker	7,5	33,8	25,0	26,3	7,5	80
Sma forretningsbanker	15,0	35,0	25,0	20,0	5,0	20
Landkreditt	3,0	21,2	30,8	32,3	12,6	198
Andre	4,6	35,2	32,3	22,6	5,4	372

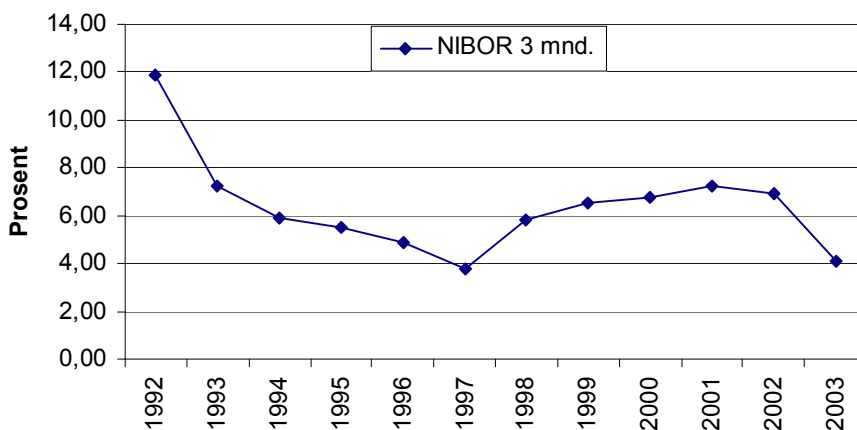

5 Rentesatser

5.1 Utvikling av markedsrente

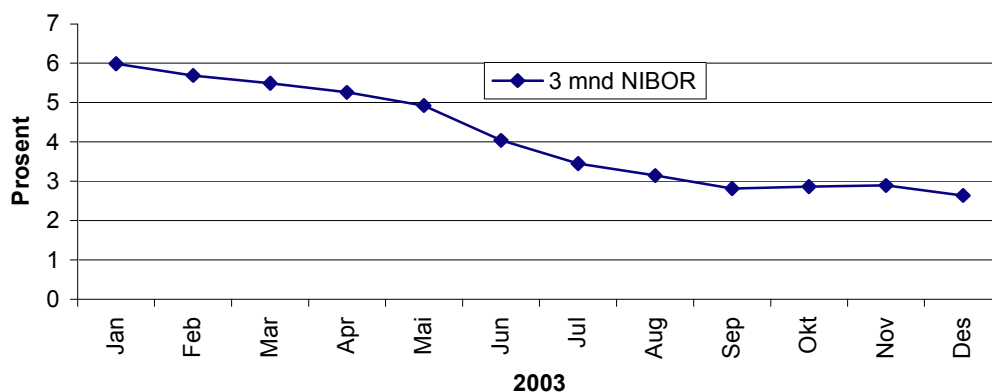
Rentenivået har svingt mye i løpet av de siste årene. I tiden fra den første gjeldsundersøkelsen i 1996 og fram til utgangen av 2003, har det vært betydelige bevegelser i pengemarkedsrenten. NIBOR (Norwegian InterBank Offered Rate) rente brukes ofte som pengemarkedsrente, og er svært avgjørende for hvordan banker og finansieringsselskaper priser sine låneprodukter. NIBOR er den renten som bankene betaler seg i mellom når de låner penger av hverandre, gjerne med tillegg av en liten margin. Det er også den samme renten finansieringsselskaper låner penger til med tillegg av en liten margin. Figuren under viser utvikling av pengemarkedsrenten (NIBOR 3 mnd.) fra 1992 til 2003.

Figur 5.1 Utvikling av rentenivå fra 1991 til 2003 (Norges bank, 2004)

Utviklingen av rentenivået i perioden viser at det var lavest gjennomsnittrente i 1997 med 3,74 % og høyest i 1992 med 11,24 %. På månedsbasis var det notert lavest pengemarkedsrente i desember 2003 med 2,64 %. Rentenivået var synkende fra 1992 til 1997. Høsten 1998 steg renten kraftig, fra juli til desember var det en økning på i underkant av 3 prosentpoeng.

Året 2003 var et svært turbulent år med tanke på renteutvikling. Blant annet sank pengemarkedsrenten med 3,35 prosentpoeng fra januar til desember i 2003. Ved utgangen av året var pengemarkedsrenten nede på 2,64 %.

Figur 5.2 Utvikling av pengemarkedsrenten i løpet av 2003 (Norges bank, 2004)

Det har vært utført gjeldsundersøkelser på driftsgranskingsmaterialet i årene 1996, 1999, 2001 og 2003. For de tre aktuelle årene har den gjennomsnittlige pengemarkedsrenten for året vært høyest i gjennomsnitt i 2001 med 7,23 % og lavest i 2003 med 4,1 %.

5.2 Rentesatser i driftsgranskingsmaterialet

I denne undersøkelsen er det notert inngående og utgående balanse og påløpne renter på alle langsiktige lån. I tillegg er det notert dato for opptak av nye lån og innfrielsesdato for eldre lån som er nedbetalt i løpet av året. Hvert lån har på bakgrunn av dette fått en gjennomsnittsverdi for året 2003. Rentenivået er beregnet ut fra dette. For å sikre kvaliteten på materialet er ekstremverdier tatt ut. Lån med rentesats mellom 3 og 13 % inngår i renteberegningene. Det er ikke beregnet gjennomsnittrente på grupper med færre enn tre observasjoner.

5.2.1 Rentesatser etter region

Tabell 5.1 Fordeling av langsiktig gjeld etter banktype og landsdel, antall lan

	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Alle regioner
Statsbanker	124	49	67	68	71	379
Store sparebanker	124	54	39	62	51	330
Sma sparebanker	99	39	56	44	23	261
Store forretn.banker	21	16	10	17	20	84
Sma forretn.banker	3	1	13		5	22
Landkreditt	113	30	17	30	12	202
Andre	21	13	15		34	83

Tabell 5.1 viser at forretningsbankene er små aktører når det gjelder utlån til landbruket. Beregningen av rentesatser for disse vil derfor være usikre, særlig når man splitter opp materialet på mindre grupper. For statsbankene, sparebankene og Landkreditt er antall observasjoner så høyt at resultatene vil være relativt sikre. For statsbankene er alle rentefrie investeringslån være luket bort fra renteberegningene. I hovedsak er det SND som utgjør mengden av lån til statsbanker, men det er også noen lån i Statens lånekasse og Husbanken.

Tabell 5.2 Rentesatser i ulike landsdeler, prosent

	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Alle regioner
Statsbanker	5,80	6,18	6,00	5,92	5,81	5,89
Store sparebanker	6,57	6,53	6,51	6,72	7,94	6,74
Sma sparebanker	6,40	6,42	6,11	6,50	6,59	6,37
Store forretningsbanker	6,88	6,66	6,76	6,86	7,40	6,86
Sma forretningsbanker	6,23		6,44		6,07	6,34
Landkreditt	6,12	6,24	6,48	7,04	6,24	6,23
Andre	7,29	7,12	7,38		7,70	7,45
Gjennomsnitt	6,35	6,44	6,26	6,56	6,87	6,44

Av Tabell 5.2 går det fram at rentenivået er noe høyere i Nord-Norge enn i de andre landsdelene (0,43 prosentpoeng). Driftsgranskningene viser at gjeldsprosenten i Nord-Norge ligger om lag 10 prosentpoeng høyere enn landsgjennomsnittet, så der kan det være en sammenheng. For Landkreditt ligger rentenivået høyest i Trøndelag og på Vestlandet. Landkreditt har relativt liten markedsandel i disse regionene.

Ser vi på alle regioner samlet, ligger statsbankene med lavest rentenivå. Rentesatsen er 5,89 % i gjennomsnitt for 2003. Landkreditt følger deretter med 6,23 prosent. Deretter følger små forretningsbanker (få observasjoner) og små sparebanker. Dyrest er

andre lånegivere. Denne gruppen er såpass lite homogen at den er vanskelig å sammenligne med. Det var betydelig mindre forskjell i rentenivå mellom bankene i 2003 enn i 2001.

Ved sammenligning av rentenivå mellom bankene må en også være klar over at sikkerhet for lånene ikke er vurdert i forhold til rentenivå. Det er grunn til å anta at både statsbankene og Landkreditt i gjennomsnitt har høyere sikkerhet for sine lån enn mange av de andre bankene.

5.2.2 Rentesatser etter driftsform

Tabell 5.3 Fordeling av langsiktig gjeld etter banktype og driftsform, antall

	Melk og storfeslakt	Sau	Korn	Melk og sau	Korn og svin
Statsbanker	186	36	20	16	18
Store sparebanker	148	23	33	11	19
Sma sparebanker	128	20	17	15	14
Store forretn.banker	39	2	8	4	4
Sma forretn.banker	13	3	0	3	0
Landkreditt	78	5	27	7	21
Andre	43	3	5	4	0

Tabell 5.4 Rentesatser for ulike driftsformer, prosent

	Melk og storfeslakt	Sau	Korn	Melk og sau	Korn og svin
Statsbanker	5,81	5,85	6,44	6,05	5,89
Store sparebanker	7,06	6,86	6,54	6,19	6,45
Sma sparebanker	6,57	6,97	6,30	5,81	6,58
Store forretn.banker	7,12		5,84	9,13	7,46
Sma forretn.banker	6,33	4,47		6,97	
Landkreditt	6,45	6,37	6,47	5,59	6,04
Andre	7,60	7,92	7,11	9,07	

Statsbankene har minst variasjon i rentenivå mellom driftsformer. Her er forskjell mellom høyeste og laveste 0,63 prosentpoeng. Størst variasjon er det for de store forretningsbankene med 3,29 prosentpoeng hvor kornbrukene har det laveste rentenivået og bruk med melk og sau det høyeste hvor kornbrukene har det laveste rentenivået og bruk med melk og sau det høyeste.

5.2.3 Rentesatser etter alder

Tabell 5.5 Rentesatser etter alder på bruker

	35 ar og yngre		35-45 ar		45-55 ar		55 ar og eldre	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Statsbanker	43	6,24	139	5,82	122	6,05	75	5,70
Store sparebanker	29	6,81	122	6,70	117	6,70	62	6,92
Sma sparebanker	34	6,46	98	6,38	78	6,28	51	6,49
Store forretningsbanker	6	6,48	33	6,91	28	6,95	17	7,29
Sma forretningsbanker	4	5,64	10	6,78	8	5,94	0	
Landkreditt	31	6,20	57	5,87	70	6,43	44	6,68
Andre	7	6,22	31	7,43	29	7,82	16	8,24

For alle banker unntatt statsbanker er rentenivået høyest i den eldste aldersgruppen.

5.2.4 Rentesatser etter gjeldsprosent

Tabell 5.6 Rentesatser etter gjeldsprosent

	< 14 %		14-34 %		34-58 %		> 58 %	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Statsbanker	42	6,00	122	5,94	117	5,95	98	5,84
Store sparebanker	28	7,29	93	6,44	96	6,54	113	6,91
Sma sparebanker	28	6,13	73	6,17	83	6,33	77	6,48
Store forretningsbanker	7	7,85	23	6,68	27	7,29	27	6,71
Sma forretningsbanker	3	4,44	3	6,35	7	6,57	9	6,53
Landkreditt	25	6,03	59	6,44	62	6,12	56	6,25
Andre	3	7,78	16	7,61	20	6,39	44	7,73

En naturlig sammenheng mellom rentenivå og gjeldsprosent vil være økende rente ved mindre sikkerhet (økende gjeldsprosent). Bare de små sparebankene viser en slik sammenheng i 2003. Dette kan bety at sikkerheten for lån i landbruket generelt er god ved alle de aktuelle nivå vi har sett på i denne undersøkelsen.

5.2.5 Rentesatser etter samlet gjeld

Tabell 5.7 Rentesatser etter samlet gjeld i alt

	< 350 000		350 000 – 700 000		> 700 000	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Statsbanker	97	6,15	112	5,95	170	5,85
Store sparebanker	80	6,88	92	6,70	158	6,74
Sma sparebanker	65	6,34	60	6,26	136	6,40
Store forretningsbanker	12	7,43	25	6,58	47	6,91
Andre forretningsbanker	2	7,51	10	6,16	10	6,40
Landkreditt	51	6,82	45	6,56	106	6,13
Andre	11	9,38	20	7,14	52	7,43

Tabell 5.7 er inndelt etter størrelsen på samlet langsiktig gjeld. For statsbankene og Landkreditt er det fallende rentenivå med økende gjeld.

5.2.6 Rentesatser etter størrelse på lånebeløp

Tabell 5.8 Rentesatser etter lånebeløp i kredittinstitusjonen

	< 150 000		150 000 – 400 000		> 400 000	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Statsbanker	152	6,31	137	5,94	90	5,79
Store sparebanker	85	7,51	78	6,99	167	6,65
Sma sparebanker	57	6,61	63	6,35	141	6,36
Store forretningsbanker	37	7,01	21	7,42	26	6,72
Sma forretningsbanker	7	7,54	4	7,14	11	5,95
Landkreditt	76	6,73	55	6,75	71	6,07
Andre	63	7,84	14	8,08	6	6,96

Når materialet deles inn etter størrelsen på lånebeløpene i hver enkelt kredittinstitusjon, blir det et nokså entydig bilde. For alle banktyper er rentenivået lavest ved store lånebeløp.

6 Sammenligning med tidligere undersøkelser

I dette kapitlet vil vi se på resultatene fra denne undersøkelsen i forholdt til tilsvarende undersøkelser som er gjort tidligere. Både i 1996, 1999 og 2001 gjennomførte NILF lignende undersøkelser. I 1996 ble imidlertid ikke Landkreditt spesifisert, men inngikk i en gruppe kalt «kredittinstitusjoner», hvor Landkreditt var klart størst. Forretningsbanker og sparebanker ble i 1996 ikke delt inn i «store» og «små» banker, men var slått sammen til en gruppe.

Vi har sett på utviklingen av bankenes markedsandeler i ulike regioner, driftsformer og størrelsesgrupper. Dessuten er renteutvikling og gjeldsprosent over perioden vurdert.

6.1 Markedsandeler

Tabell 6.1 Utvikling av bankenes markedsandeler i ulike regioner

	Østlandet				Agder og Rogaland				Vestlandet			
	1996	1999	2001	2003	1996	1999	2001	2003	1996	1999	2001	2003
Statsbanker	21,3	15,0	18,3	13,4	15,5	17,9	16,5	12,1	26,0	28,3	27,8	25,2
Store sparebanker		20,7	29,5	31,5		12,6	23,8	31,8		7,4	18,0	18,7
Sma sparebanker	48,9	32,6	21,5	22,0	62,1	42,0	32,1	26,7	57,1	52,9	34,0	36,6
Store forretningsbanker		2,2	1,9	3,9		5,8	4,1	11,6		2,6	2,5	2,3
Sma forretningsbanker	2,9	0,6		0,4	5,4	0,5	0,5		8,4	2,6	6,7	5,4
Landkreditt	20,9	23,3	23,8	25,1	7,8	17,4	12,3	12,6	4,4	5,0	3,3	6,2
Andre	6,1	5,8	5,1	3,8	9,3	4,0	10,7	5,3	4,1	1,1	7,8	5,6

Tabell 6.1 forts.

	Trøndelag				Nord-Norge				Alle regioner			
	1996	1999	2001	2003	1996	1999	2001	2003	1996	1999	2001	2003
Statsbanker	33,2	29,3	25,3	20,0	46,2	34,3	35,6	33,4	26,9	22,2	23,0	18,3
Store spareb.		39,3	35,6	33,3		12,3	34,4	27,2		20,2	28,9	29,2
Sma spareb.	45,6	17,6	23,4	27,7	39,4	31,8	8,4	15,7	48,9	32,7	23,1	25,3
Store forretn.b.		2,4	4,6	6,2		0,8	8,9	6,6		2,6	3,7	5,7
Sma forretn.b.	7,6	0,8	0,0	0,6	8,6	11,7	2,0	3,9	5,6	2,5	1,2	1,6
Landkreditt	9,2	8,3	8,6	7,1	4,1	3,9	4,7	4,7	12,9	15,5	14,0	14,9
Andre	4,5	2,4	2,6	5,2	1,7	5,1	6,0	8,5	5,6	4,3	6,0	5,1

1) Uveide gjennomsnitt for 1996 og 1999 for Østlandets flatbygder og andre bygder, for Jæren og Agder/Rogaland andre bygder og for Trøndelags flatbygder og andre bygder

Vi ser av Tabell 6.1 at markedsandelene for de ulike banktypene har endret i løpet av perioden fra 1996 til 2003. For markedsandelene på landsbasis ser vi at andelen til statsbankene har gått ned fra 26,9 % i 1996 til 18,3 % i 2003. For sparebankene samlet er det en oppgang fra 48,9 til 54,5 %. Fra 2001 til 2003 er økningen på 2,5 prosentpoeng. Forretningsbankene innehar bare en liten del av markedet for norsk landbruk. Andelen har ligget stabilt på rundt 5 % i hele perioden. Det er likevel en liten oppgang på 2,4 prosentpoeng siste perioden. Gruppen «Andre» har variert fra 4,3 % til 6 % i perioden. Noen av utslagene kan skyldes få observasjoner i enkelte grupper.

Tabell 6.1 viser at markedsandelen til Landkreditt på landsbasis har variert fra 12,9 % i 1996, 15,5 % i 1999, 14,0 % i 2001 og til 14,9 % i 2003. Landkreditt har hatt en liten økning i markedsandel på Østlandet fra 1996 til 2003. I Agder og Rogaland har økningen vært fra 7,8 % i 1996 til 12,6 % i 2003. For de andre regionene er det små utslag for Landkreditt.

Tabell 6.2 Utvikling av bankenes markedsandeler fordelt på størrelsesgrupper, prosent

	35-100 daa			100-200 daa			200-300 daa			300-500 daa			Over 500 daa		
	1999	2001	2003	1999	2001	2003	1999	2001	2003	1999	2001	2003	1999	2001	2003
Statsbanker	24,0	23,0	18,1	27,9	25,9	20,8	21,1	24,3	16,5	18,1	20,6	20,3	10,4	16,2	12,2
Store spareb.	7,2	18,7	23,4	22,7	29,3	30,1	22,8	31,8	30,7	18,4	31,4	33,3	17,1	18,7	14,0
Andre spareb.	45,6	37,0	35,5	33,8	24,6	26,1	34,7	23,7	25,4	26,0	17,3	18,8	25,9	22,5	34,5
Store forretn.b.	2,1	6,0	9,9	3,0	3,1	6,5	1,8	4,7	5,5	3,5	3,0	4,8	2,2	2,5	4,7
Andre forretn.b.	9,2	0,3	3,2	1,0	1,6	1,7	1,3	0,4	1,6	4,7	2,7	1,0	0,0	0,0	2,3
Landkreditt	8,9	6,7	6,4	8,7	11,0	8,6	12,2	9,1	15,4	24,0	19,2	17,1	42,9	30,5	28,2
Andre	3,1	8,3	3,5	2,9	4,5	6,2	6,0	6,1	5,0	5,3	5,7	4,6	1,6	9,5	4,2

Statsbankenes andel har gått ned for samtlige størrelsesgrupper fra 2001 til 2003. Sparebankene samlet har hatt en økning i den minste gruppen på 6,1 prosentpoeng fra 1999 til 2003. Landkreditt står svakt i denne gruppen, og er omtrent på samme nivå som i 2001, mens banken har hatt en stor økning på bruk mellom 200 og 300 dekar siste perioden. Dette er en stor gruppe, og framgangen er på 6,3 prosentpoeng. Forretningsbankene har hatt en økning i de fleste gruppene, men har fortsatt en beskjeden markedsandel i landbruket. For de andre bankene er det ingen store endringer i perioden fra 1999 til 2003 med tanke på størrelsesgrupper.

Tabell 6.3 Utvikling av bankenes markedsandeler fordelt på driftsformer, prosent

	Melk og storfeslakt			Sau			Korn			Melk og sau			Korn og svin		
	1999	2001	2003	1999	2001	2003	1999	2001	2003	1999	2001	2003	1999	2001	2003
Statsbanker	27,6	28,6	23,3	37,3	33,6	32,9	8,6	6,4	4,5	18,6	16,7	20,2	15,8	12,7	10,2
Store spareb.	20,6	28,8	27,6	18,7	19,1	26,8	26,5	38,3	38,0	27,9	30,0	28,1	29,0	42,5	33,7
Andre spareb.	31,6	24,0	25,4	27,6	37,3	24,6	26,4	19,6	21,0	46,9	21,7	12,5	27,9	19,0	23,1
Store forretn.b.	3,1	4,4	5,5	0,0	3,6	3,1	4,0	0,6	8,0	5,5	5,4	3,7	0,0	0,3	3,6
Andre forretn.b.	2,3	1,5	2,2	11,0	0,0	3,9	0,3	0,0		0,0	11,3	7,1	0,1	0,0	1,0
Landkreditt	10,1	7,7	10,4	2,9	4,1	6,6	24,8	27,5	22,7	0,8	9,4	9,0	24,1	22,0	35,3
Andre	4,7	5,0	5,6	2,4	2,3	2,2	9,4	7,6	5,8	0,2	5,4	11,2	3,1	3,5	3,8

Tabell 6.4 viser nedgang for statsbankene i samtlige driftsformer i perioden fra 1999 til 2003 med unntak for melk og sau. Størst er nedgangen for melkeproduksjon, mens det er en liten oppgang for melk og sau. Sparebankene har økt for alle driftsformene med unntak av melk og sau, mest for korn/svin og minst for melk. Landkreditt har økt sin markedsandel for de fleste driftsformer, mest for korn og svin og for melk kombinert med sau. For de andre bankene er det små endringer med hensyn til driftsform i perioden.

6.2 Rentesatser

Materialet er inndelt etter region, driftsform og alder på bruker. Som det fremgår av kapittel 5.1, har det vært en generell nedgang i markedsrenten fra 2001 til 2003 fra 7,23 % til 4,08 %. Resultatene fra undersøkelsen viser også en generell nedgang.

Tabell 6.4 Utvikling i rentesats, regioner

	Østlandet		Agder og Rogaland		Vestlandet		Trøndelag		Nord-Norge		Alle regioner	
	2001	2003	2001	2003	2001	2003	2001	2003	2001	2003	2001	2003
Statsbanker	6,76	5,80	6,97	6,18	6,08	6,00	6,72	5,92	6,53	5,81	6,61	5,89
Store spareb.	8,45	6,57	8,40	6,53	8,96	6,51	8,57	6,72	9,85	7,94	8,75	6,74
Sma spareb.	8,69	6,40	8,18	6,42	8,14	6,11	8,45	6,50	8,60	6,59	8,43	6,37
Store forretn.b.	9,57	6,88	8,81	6,66	9,04	6,76	9,29	6,86	9,09	7,40	9,09	6,86
Sma forretn.b.		6,23			8,57	6,44			9,30	6,07	8,63	6,34
Landkreditt	7,18	6,12	6,96	6,24	6,48	6,48	6,71	7,04	7,18	6,24	7,06	6,23
Andre	8,17	7,29	6,69	7,12	5,02	7,38	7,97		8,89	7,70	7,34	7,45

På landsbasis har det vært en rentenedgang for alle banktypene med unntak av gruppen «Andre», men dataene for disse er usikre på grunn av få observasjoner. Nedgangen i rentenivået ligger på drøye 2 %, lavest for Landkreditt med en nedgang på 0,83 %. Til sammenligning har NIBOR 3-mnd falt med 3,15 prosentpoeng fra 2001 til 2003. Resultatene fra undersøkelsen viser også en generell nedgang.

tatene fra undersøkelsen følger derfor utviklingen i markedrenten. Statsbankene har fortsatt de laveste rentesatsene, fulgt av Landkreditt. Det er mye mindre differanser mellom bankene i 2003 enn i 2001.

Utviklingen i regionene følger landstallene i store trekk med noen få unntak. Vestlandet skiller seg litt ut ved små endringer i rentenivå for Statsbanker og Landkreditt. Et noe underlig utslag finner vi i Trøndelag hvor Landkreditt kommer ut med en renteøkning på 0,33 %. Det er verdt å merke seg at det ligger få observasjoner bak tallene fra Trøndelag.

Tabell 6.5 Utvikling i rentesats, driftsformer

	Melk og storfeslakt		Sau		Korn		Melk og sau		Korn og svin	
	2001	2003	2001	2003	2001	2003	2001	2003	2001	2003
Statsbanker	6,65	5,81	6,48	5,85	6,90	6,44	6,08	6,05	6,67	5,89
Store spareb.	8,98	7,06	9,01	6,86	8,45	6,54	9,44	6,19	8,12	6,45
Sma spareb.	8,51	6,57	7,98	6,97	8,45	6,30	8,36	5,81	9,08	6,58
Store forretn.b.	9,14	7,12			9,37	5,84	8,63	9,13	8,10	7,46
Sma forretn.b.	8,35	6,33		4,47			8,97	6,97		
Landkreditt	6,97	6,45	6,83	6,37	6,89	6,47	7,04	5,59	7,3	6,04
Andre	7,67	7,60	7,13	7,92	8,38	7,11	8,84	9,07	9,82	

Vi finner få uventede utslag for driftsformene. De største avvikene fra de andre driftsformene finnes hos melk og sau, men det er en driftsform med få observasjoner. Landkreditt har lavere renter her enn i de andre driftsformene, mens det for statsbankene har det vært liten endring i rentenivået siden 2001 for denne driftsformen.

Tabell 6.6 Utvikling i rentesats, alder på bruker

	< 35 ar		35-45 ar		45-55 ar		> 55 ar	
	2001	2003	2001	2003	2001	2003	2001	2003
Statsbanker	6,39	6,24	6,57	5,82	6,78	6,05	6,92	5,70
Store spareb.	8,82	6,81	8,66	6,70	8,84	6,70	8,67	6,92
Sma spareb.	8,31	6,46	8,39	6,38	8,42	6,28	8,99	6,49
Store forretn.b.	8,98	6,48	8,92	6,91	9,54	6,95	8,88	7,29
Sma forretn.b.	8,55	5,64	8,35	6,78	9,04	5,94		
Landkreditt	6,92	6,20	6,74	5,87	7,12	6,43	7,97	6,68
Andre	6,42	6,22	6,88	7,43	10,17	7,82	10,26	8,24

Det er vanskelig å finne noen tydelige trender ved inndeling etter alder på bruker. En kan legge merke til at nedgangen i rentenivået har vært størst for den eldste aldersgruppa for statsbankene, små sparebanker og Landkreditt.

Konklusjonen på undersøkelsen er at rentenivået for de fleste bankers vedkommende har falt med vel 2 prosentpoeng. Dette er mindre enn reduksjonen i NIBOR 3mndrenten på 3,15 prosent. De dyreste bankene i undersøkelsen fra 2001, har hatt den største reduksjonen. Forskjellen i rentenivå mellom banker var mye lavere i 2003 enn i 2001.

6.3 Gjeldsprosent

For å vurdere utvikling av soliditet har vi valgt å se på gjeldsprosenten. Gjeldsprosenten til et bruk viser hvor stor del av eiendelene som er finansiert med fremmed kapital. For alle brukene i driftsgranskningene har gjeldsprosenten gått litt ned, fra 40,2 % i 2001 til 39,8 % i 2003. Tabell 6.7 viser forholdet mellom landsdelene. Brukene fra Vestlandet har tradisjonelt sett hatt den laveste gjeldsprosenten over lang tid, men fra 1999 har den vært lavest i Østlandets andre bygder. Deltakerbrukene i Nord-Norge har den høyeste gjeldsprosenten, og har ligget rundt 50 % gjennom hele perioden. Jæren har hatt den største økningen, fra 34,5 % i 1996 til 47,7 % i 2003.

Tabell 6.7 Utvikling av gjeldsprosent i ulike regioner

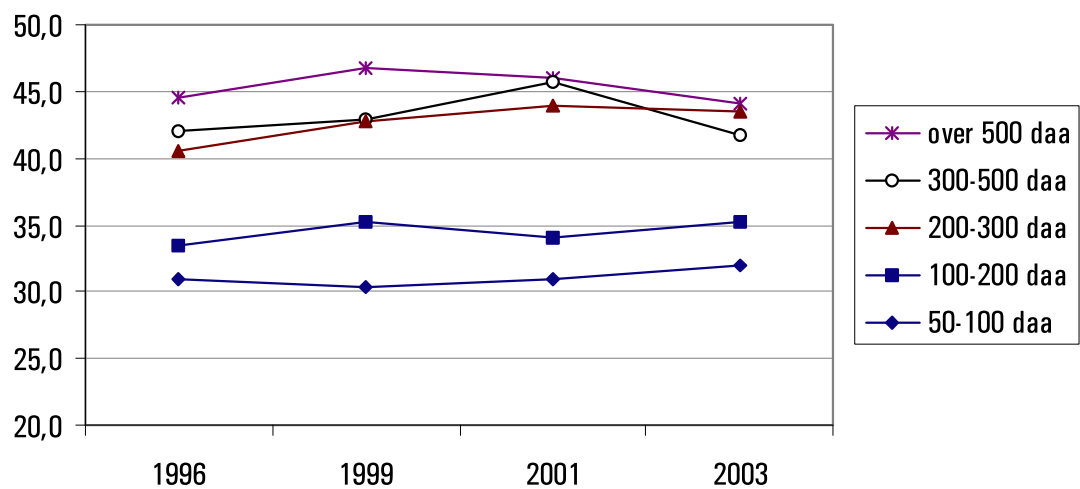
	1996	1999	2001	2003
Østlandet, flatbygder	38,4	41,0	44,6	42,2
Østlandet, andre bygder	33,4	32,0	30,0	29,3
Jæren	34,5	47,5	47,6	47,7
Agder og Rogaland, andre bygder	36,6	40,1	43,7	45,3
Vestlandet	30,3	33,7	34,8	38,7
Trøndelag, flatbygder	40,0	41,6	43,2	36,8
Trøndelag, andre bygder	36,8	36,9	35,4	35,7
Nord-Norge	50,0	50,3	50,4	49,6
Alle regioner	36,8	38,9	40,2	39,8

Når en ser på driftsformene (Tabell 6.8) så er det brukene med sauehold som har den laveste gjeldsprosenten gjennom hele perioden. Gjeldsprosenten har gått ned fra 25,7 % i 1996 til 24,3 % i 2003. Bruk med større og mer kapitalkrevende produksjon har høyere gjeldsprosent. Bruk med kombinert korn- og svinproduksjon har hatt den høyeste gjeldsprosenten gjennom hele perioden, og ligger på 50,9 % i 2003.

Tabell 6.8 Utvikling av gjeldsprosent, driftsformer

	1996	1999	2001	2003
Mjølke og storfeslakt	39,5	42,1	42,9	41,8
Sau	25,7	26,4	24,9	24,3
Korn	27,3	26,8	33,1	32,8
Mjølke og sau	27,9	33,4	33,1	32,0
Korn og svin	42,0	47,6	48,5	50,9
Alle grupper	36,8	38,9	40,2	39,8

Gjeldsprosenten er jevnt stigende med størrelsen på bruket (Figur 6.1). Den minste gruppen med bruk mellom 50 og 100 dekar har en gjeldsprosent på 32,3, mens den største gruppen med bruk over 500 dekar har i 2001 en gjeldsprosent på 44,1%. Dette er naturlig ut i fra det vi tidligere har nevnt. De minste brukene finner vi på Vestlandet og i «andre bygder», og driftsformen sau er for eksempel mest representert her. Det har også sammenheng med at på de minste brukene er alderen på brukeren i gjennomsnitt høyere enn på de større brukene, og eldre brukere har i snitt en lavere gjeldsbelastning enn yngre brukere.

Figur 6.1 Utvikling av gjeldsprosent 1996-2003, arealgrupper

Litteratur

- BFJ (Budsjettnemnda for jordbruket), 1997. *Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap for 1995 og 1996 og budsjett for 1997*. Budsjettnemnda for jordbruket, Oslo
- BFJ (Budsjettnemnda for jordbruket), 2000. *Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap for 1998 og 1999 og budsjett for 2000*. Budsjettnemnda for jordbruket, Oslo
- BFJ (Budsjettnemnda for jordbruket), 2002. *Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap for 2000 og 2001 og budsjett for 2002*. Budsjettnemnda for jordbruket, Oslo
- BFJ (Budsjettnemnda for jordbruket), 2004. *Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap for 2002 og 2003 og budsjett for 2004*. Budsjettnemnda for jordbruket, Oslo
- Haukås, Torbjørn, Hovland, Ivar og Rye, Siv Karin Paulsen 2002. *Gjeldsundersøkelse på bakgrunn av driftsgranskingsmaterialet for 2001*. NILF-notat 2002:39, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo
- Hovland, Ivar, Berit Rogstad og Eva Øvren (2000) *Gjeldsundersøkelsen 1999*. NILF-notat 2000:16, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo
- NILF, (1998) *Gjeldsundersøkelse 1996* (upubl.) Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo
- NILF, 2001. *Driftsgranskinger for jord- og skogbruk. Regnskapsresultater for 2001*. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo
- Norges Bank, 2004. Norske pengemarkedsrenter.
http://www.norges-bank.no/stat/renter/pmarked/a_nibor_n.html
- SSB (Statistisk sentralbyrå), 2004. *Totalgjeld for norske bønder basert på skattedata*. Upublisert kjøring for Budsjettnemnda for jordbruket